

XORIJIY DAVLATLARDA JAMOAT XAVFSIZLIGI VA JAMOAT TARTIBINI SAQLASHNING O'XIGA XOS XUSUSIYATLARI VA O'ZBEKISTONDA TATBIQ QILISH ASOSLARI

Madaminov Dilmurod Adhamjonovich

Podpolkovnik Jamoat xavfsizligi universiteti magistratura tinglovchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Xorijiy davlatlar tajribasi asosida jamoat xavfsizligi va jamoat tartibini saqlashning samarali usullari va strategiyalarini o'rganish dolzarb masalalardan biridir. Xitoy va Turkiya davlatlari bu borada o'ziga xos yondashuvlari xususida bayon qilingan.*

Kalit soʻzlar: *Monitoring, politsiya, jandarmeriya, sun'iy intellekt, targ'ibot, elektron boshqaruv*

KIRISH

Xorijiy davlatlar tajribasi asosida jamoat xavfsizligi va jamoat tartibini saqlashning samarali usullari va strategiyalarini o'rganish dolzarb masalalardan biridir. Xitoy va Turkiya davlatlari bu borada o'ziga xos yondashuvlarga ega. Ushbu davlatlarda jamoat xavfsizligi tizimi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, siyosiy boshqaruv va madaniy qadriyatlarga bog'liq holda shakllangan.

2. Xitoy tajribasi:

- Markazlashgan boshqaruv: Xitoyda jamoat xavfsizligi markazlashgan boshqaruv ostida amalga oshiriladi. Markaziy hukumat barcha xavfsizlik va tartibni saqlash bo'yicha asosiy qarorlarni qabul qiladi va ularni amalga oshirishda mahalliy organlar qat'iy nazorat ostida bo'ladi.

- Targ'ibot va kuzatuv texnologiyalari: Xitoyda jamoat xavfsizligi masalalari sun'iy intellekt va kuzatuv texnologiyalari yordamida hal qilinadi. Xususan, yuzni tanish tizimlari, video kuzatuv kameralar va monitoring tizimlari keng joriy etilgan.

- Targ'ibot va tarbiya: Hukumat fuqarolarni tartibga rioya qilishga o'rgatish va targ'ib qilish maqsadida keng ko'lamli axborot kampaniyalarini o'tkazadi, bu ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

3. Turkiya tajribasi:

- Demokratik boshqaruv va huquqni muhofaza qilish: Turkiyada jamoat xavfsizligi demokratik institutlar va huquqni muhofaza qilish organlari o'rtasidagi muvozanat orqali ta'minlanadi. Politsiya va jandarmeriya davlat xavfsizligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi, ammo ular parlament va sud hokimiyati nazorati ostida faoliyat yuritadi.

- Siyosiy va diniy omillar: Turkiyada diniy va siyosiy guruhlar o'rtasidagi mojarolar xavfsizlik tizimining asosiy muammolaridan biridir. Shu bois hukumat xavfsizlikni ta'minlash uchun ijtimoiy dialog va milliy birlikni mustahkamlashga alohida e'tibor qaratadi.

- Turkiya va terrorizmga qarshi kurash: Mamlakatda jamoat tartibini saqlashda terrorizmga qarshi kurash muhim ahamiyatga ega. Maxsus xavfsizlik kuchlari va razvedka xizmatlari terrorchilik tahdidlariga qarshi tezkor choralar ko'rishda asosiy rol o'ynaydi.

O'zbekistonga jamoat xavfsizligini ta'minlashda xorijiy tajribalarni olib kirishda Xitoy va Turkiya davlatlaridan quyidagi tizimlarni moslashtirib joriy qilish mumkin:

1. Kuzatuv va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish (Xitoy tajribasi):

- Yuzni tanish tizimlari va kameralar: O'zbekistonda jamoat joylarida xavfsizlikni oshirish maqsadida zamonaviy kuzatuv texnologiyalarini joriy qilish muhim ahamiyatga ega. Xitoyda keng qo'llaniladigan yuzni tanish texnologiyalari O'zbekistonda ham jinoyatchilikka qarshi kurashda, shuningdek, ommaviy tadbirlar paytida xavfsizlikni ta'minlashda samarali bo'lishi mumkin. Ayniqsa, bu tizimlarni poytaxt va katta shaharlarda joriy etish bilan ijtimoiy xavfsizlikni mustahkamlash mumkin.

- Sun'iy intellekt vositalari: Xitoyda kuzatuv texnologiyalari sun'iy intellekt bilan integratsiyalashgan bo'lib, bu xavfsizlikni ta'minlashda axborotlarni tahlil qilish, xatarlarni oldindan aniqlash va shubhali holatlarni kuzatish imkonini beradi. O'zbekistonda ushbu texnologiyani joriy qilish huquqni muhofaza qilish organlariga real vaqt rejimida tezkor qarorlar qabul qilish imkoniyatini beradi.

- Trafik boshqaruvi: Shahar ichidagi transport oqimini nazorat qilishda sun'iy intellekt va kuzatuv kameralaridan foydalanish orqali transport xavfsizligini oshirish mumkin. Bu tizim yo'l harakati qoidalarini buzgan haydovchilarni aniqlashda va avtomobil tirbandliklarini kamaytirishda muhim vosita bo'ladi.

2. Fuqarolarni tartib va qonunga rioya qilishga o'rgatish (Xitoy tajribasi):

- Targ'ibot va tarbiya dasturlari: Xitoyda keng ko'lamli axborot kampaniyalari va tarbiyaviy dasturlar orqali fuqarolarni qonunga va tartib-qoidalariga rioya qilishga o'rgatish tizimi mavjud. O'zbekistonda bu tajribani o'zlashtirib, maktablar, universitetlar, ommaviy axborot vositalari va jamoat tashkilotlari orqali qonunga rioya qilish madaniyatini shakllantirish mumkin.

- Ijtimoiy xavfsizlik dasturlari: Fuqarolarni xavfsizlik va ijtimoiy tartib haqida muntazam ravishda xabardor qilish, xavfsizlik qoidalariga rioya qilishni targ'ib qilish orqali jamoat xavfsizligini oshirishga qaratilgan dasturlarni joriy etish samarali bo'lishi mumkin.

3. Jamoat xavfsizligini ta'minlashda kuchli ijtimoiy dialog va huquqiy muvozanat (Turkiya tajribasi):

- Huquqni muhofaza qilish organlari va demokratik nazorat: Turkiyada politsiya va jandarmeriya huquqiy doirada faoliyat yuritadi va demokratik institutlar nazorati ostida bo'ladi. O'zbekistonda jamoat xavfsizligini ta'minlashda huquqni muhofaza qilish organlarini yanada mustahkamlash va ularning faoliyatini shaffof qilish orqali ijtimoiy ishonchni oshirish mumkin.

- Fuqarolar bilan muloqot: Jamoat xavfsizligi uchun ijtimoiy dialog va fuqarolar bilan muloqotni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Turkiyada mavjud bo'lgan

ijtimoiy tashkilotlar va politsiya o'rtasidagi hamkorlik tizimlari O'zbekistonda jamoat xavfsizligini ta'minlashda qo'llanishi mumkin.

4. Terrorizmga qarshi kurash va xavfsizlik xizmatlarini takomillashtirish (Turkiya tajribasi):

- Maxsus xavfsizlik kuchlari va razvedka xizmatlari: Turkiya tajribasiga ko'ra, terrorizmga qarshi kurashda maxsus xavfsizlik kuchlari va razvedka xizmatlari muhim o'rin tutadi. O'zbekistonda ham xavfsizlik xizmatlarini takomillashtirish, terrorizm va ekstremizmga qarshi maxsus tayyorgarlikdan o'tgan bo'linmalarni kuchaytirish, shu bilan birga ularni texnik jihatdan qo'llab-quvvatlash zarur.

- Ko'p bosqichli xavfsizlik tizimi: Turkiya o'zining ko'p bosqichli xavfsizlik tizimiga ega, bu tizimni O'zbekistonda ham joriy etish orqali xatarlarni bir necha darajada aniqlash va oldini olish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

5. Elektron boshqaruv va raqamli xavfsizlik tizimlari (ikkala davlat tajribasi):

- Elektron boshqaruv: Xitoy va Turkiya raqamli xavfsizlik tizimlari va elektron hukumat dasturlarini keng joriy etmoqda. O'zbekistonda ham davlat boshqaruvi va xavfsizlikni raqamlashtirish orqali aholining huquq-tartibot organlariga murojaatlarini tezkor ko'rib chiqish va huquqbuzarliklar to'g'risidagi ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish tizimlarini rivojlantirish mumkin.

- Elektron monitoring tizimlari: Jamoat transporti, ijtimoiy ob'ektlar va katta tadbirlarni raqamli monitoring qilish orqali xavfsizlikni ta'minlash tizimini rivojlantirish.

Xulosa: O'zbekistonga jamoat xavfsizligini ta'minlashda xorijiy tajribalarni olib kirish uchun Xitoyning kuzatuv va sun'iy intellekt texnologiyalari, Turkiyaning fuqarolar bilan dialog, demokratik nazorat tizimi va terrorizmga qarshi kurashdagi yondashuvlari samarali bo'lishi mumkin. Ushbu tizimlar O'zbekistonning milliy xususiyatlariga moslashtirilib, xavfsizlik va jamoat tartibini mustahkamlashda foydali bo'ladi.

Xitoy va Turkiya tajribasi jamoat xavfsizligini ta'minlashning turli usullarini aks ettiradi. Xitoyda texnologiyalar va markazlashgan boshqaruv muhim rol o'ynasa, Turkiyada huquqiy muvozanat va ijtimoiy dialog katta ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, har ikki davlat ham o'ziga xos siyosiy, ijtimoiy va madaniy sharoitlarni inobatga olgan holda jamoat xavfsizligini ta'minlashda samarali yondashuvlarni ishlab chiqqan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jamoat xavfsizligi va huquqni muhofaza qilish organlari haqida umumiy manbalar:

- "Public Safety and Security: Keeping the Peace" by Philip P. Purpura – Bu kitob jamoat xavfsizligi va tartibni saqlashning turli jihatlarini o'rganadi va dunyo bo'ylab huquqni muhofaza qilish tizimlarini taqqoslaydi.

- "Introduction to Security" by Robert J. Fischer, Edward P. Halibozeck, David C. Walters – Xavfsizlik tizimlari, jamoat tartibini saqlashning texnologik va tashkiliy jihatlarini haqida keng qamrovli bilim beradi.

2. Xitoy tajribasi haqida:

- "The Great Firewall of China: How to Build and Control an Alternative Version of the Internet" by James Griffiths – Xitoyda jamoat xavfsizligi va kuzatuv tizimlari, shu jumladan sun'iy intellekt va internet boshqaruvi haqida ma'lumot beradi.

- "Surveillance State: Inside China's Quest to Launch a New Era of Social Control" by Josh Chin and Liza Lin – Xitoyning kuzatuv texnologiyalari va sun'iy intellekt yordami bilan jamoat xavfsizligini boshqarish usullari haqida tahliliy asar.

3. Turkiya tajribasi haqida:

- "Turkey: A Modern History" by Erik J. Zürcher – Turkiya davlatining siyosiy va ijtimoiy rivojlanishi, jumladan, huquqni muhofaza qilish va xavfsizlik tizimlari haqida umumiy bilim beradi.

- "The New Sultan: Erdogan and the Crisis of Modern Turkey" by Soner Cagaptay – Turkiyada siyosiy va ijtimoiy o'zgarishlar va ular jamoat xavfsizligiga ta'siri haqida chuqur tahlil qiladi, shu jumladan, terrorizmga qarshi kurash strategiyalari haqida so'z yuritiladi.

4. Jamoat xavfsizligini texnologiyalar yordamida ta'minlash bo'yicha ilmiy maqolalar:

- "Smart Surveillance: How AI and Big Data Have Transformed Security and Policing" (Various Authors) – Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar asosida kuzatuv va xavfsizlik tizimlarini boshqarish haqida tahliliy maqolalar to'plami.

- "The Role of Technology in Public Safety: Advancements and Ethical Considerations" – Jamoat xavfsizligini ta'minlashda zamonaviy texnologiyalarning roli va ahamiyati haqida tahliliy maqola.